Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Eylül-Ekim-Kasım-Aralık Cilt: 10 Sayı:3
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / Sep-Oct-Nov-Dec Volume: 10 Issue: 3
2023
www.joimar.com

COVİD-19 SÜRECİNİN TURİZM SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

EFFECTS OF COVID-19 PROCESS ON THE TOURISM SECTOR

Gülşen Gizem GÜDÜCÜ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Anabilim Dalı, Nevşehir, Türkiye

mail: pinargoktas@sdu.com.tr

ÖZET
Yapılan bu çalışmada Covid-19 sürecinin turizm sektörü üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada derleme çalışmalarda sıklıkla kullanılan meta-sentez yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda geçmiş dönemlerde araştırma konusu ile ilgili olarak yayınlanan 29 akademik çalışma incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen akademik çalışmalara YÖK Ulusal Tez Merkezi ile Google Akademik veri tabanından erişilmiştir. Araştırmanın veri analiz sürecinde içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmanın sonunda Covid-19 sürecinin turizm sektörünü birçok açıdan olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur. Bu süreçte birçok işletmenin faaliyetini durdurduğu, turizm alanında istihdamda daralma meydana geldiği, ülkelerin turizm gelirlerinde anlamlı bir azalma meydana geldiği ve turistlerin destinasyona yönelme oranlarının azaldığı tespit edilmiştir. Bilindiği gibi turizm gelirleri ülkelerin ekonomik açıdan kalkınmalarında büyük bir öneme sahiptir. Bu noktada pandemi süreçlerinde devletlerin turizm sektöründeki işletmeleri ve çalışanları ekonomik açıdan desteklemeye yönelik politikalar geliştirmeleri gerektiği söylenebilir.
Anahtar Kelimeler: Covid-19 süreci, pandemi, turizm sektörü

JEL KODU: L83

ABSTRACT
In this study, it was aimed to investigate the effects of the Covid-19 process on the tourism sector. The meta-synthesis method, which is frequently used in review studies, was used in the research. In this context, 29 academic studies which were published in the past on the research topic were examined. The academic studies examined within the scope of the research were accessed from CoHE National Thesis Center and Google Scholar database. In the data analysis process of the research, content analysis method was used. At the end of the research, it was found that the Covid-19 process negatively affected the tourism sector in many aspects. In this process, it has been determined that many businesses stopped their operations, there was a contraction in employment in the field of tourism, there was a significant decrease in the tourism revenues of the countries and the rate of tourists turning to the destination decreased. As it is known, tourism revenues have a great importance in the economic development of countries. At this point, it can be said that states should develop policies to economically support businesses and employees in the tourism sector during pandemic processes.
Key Words: Covid-19 process, pandemic, tourism sector

JEL CODE: L83

GİRİŞ

Tarihin her döneminde insanlar yeni yerler keşfetme, dinlenme, eğlenme ya da sosyalleşme gibi amaçlarla farklı bölgelere seyahat etmiştir. Son yıllarda insanların dinlenme, eğlenme ve sosyalleşme gereksinimlerinin artması ve ulaşım imkanlarının gelişmesine paralel olarak turizm sektörünün ciddi anlamda gelişim gösterdiği bilinmektedir. Günümüzde insanlar dünyanın birçok ülkesine turistik amaçlı seyahatler yapmakta, turizm alanında gelişmiş olan ülkeler de turizm gelirleri sayesinde önemli bir ekonomik kazanç elde etmektedir (Tyrrell & Johnston, 2006; Akadiri ve ark., 2018). Türkiye de turizm sektöründe gelişmiş ülkeler

arasında yer almakta olup, yapılan çalışmalarda Türkiye'de ekonomik büyüme ve gelişmenin desteklenmesinde turizm gelirlerinin önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir (Herbalıoğlu ve ark., 2013; Çımat & Bahar, 2003).

İnsanlar turistik gezilere bazı motivasyonlar ile yönelmektedir. Özellikle dinlenme, eğlenme, sağlık kazanma, kişisel gelişimi destekleme, yeni yerler görme, farklı kültürleri tanıma ve ailesi ile vakit geçirme gibi unsurlar insanların turistik seyahate yönelten itici unsurlar arasında yer almaktadır (Antara & Prameswari, 2018; Kim ve ark., 2003; Giddy, 2018). Bunun yanında bölgenin turistler için çekici olmasına katkı sağlayan bazı unsurlar da belirli bir bölgenin destinasyon amaçlı seçilmesine destek olmaktadır. Özellikle bölgenin iklimi, coğrafi özellikleri, turistlere sunduğu imkanların fazla olması, faunası, ekonomik olması ve tarihi yapıları içinde barındırması turistleri destinasyona yönelten çekici faktörler arasında yer almaktadır (Subadra ve ark., 2019; Pesonen ve ark., 2011). Ancak bölgesel bazı sorunlar ya da tüm dünyada sosyo-ekonomik yapıyı olumsuz yönde etkileyen bazı faktörler insanların turistik seyahatlere yönelmelerine engel olmaktadır. Bu durum turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemekte olup, söz konusu olumsuz durumların başında salgın hastalıklar gelmektedir.

Son yıllarda turizm sektörünü olumsuz yönde etkileyen küresel salgınların başında Covid-19 pandemisi gelmektedir. Enfeksiyon ilk olarak 2019 yılının Aralık ayı içinde Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmıştır. 2020 yılının başında itibaren dünya geneline yayılan enfeksiyon insanların sosyal yaşamlarını, eğitim sistemlerini, ülkelerin ekonomik yapılarını ve sağlık sistemlerini olumsuz yönde etkilemiştir (Clemente-Suarez ve ark., 2021). Pandeminin küresel düzeyde ulaşım süreçlerini ve insanlar arasındaki sosyal etkileşimi en aza indirmesi turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Literatürde bu alanda yapılan çalışmalarda özellikle sosyal mesafe kuralları, ulaşım araçlarını kullanım sürecinde yolcu kısıtlaması ve ülkelerin enfeksiyonla mücadele etme sürecinde aldıkları bazı önlemlerin turizm sektörünü olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir (Sigala, 2020; Tiwari ve ark., 2020). Pandemi sürecinin turizm sektörünü etkilemesi bu alanda çalışan paydaşların ve meslek mensuplarının da yaşamlarını, mesleklerini yürütme faaliyetlerini ve ekonomik yapılarını olumsuz yönde etkilemiştir. Literatürde yer alan çalışmalarda da gerek Türkiye'de gerekse de turizm alanında gelişmiş birçok ülke de pandemi sürecinin turizm sektörünü olumsuz yönde etkilediği rapor edilmiştir (Aydın & Doğan, 2020; Deb & Nafi, 2020). Literatürde yer alan çalışmalarda pandemi sürecinin farklı sektörlerdeki ekonomik etkilerinin sıklıkla ele alındığı görülmekle beraber, ulusal alanyazında pandemi sürecinin turizm sektörü üzerindeki olumsuz etkilerinin ele alındığı araştırmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu kapsamda yürütülen bu çalışmada Covid-19 sürecinin turizm sektörü üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeline, araştırmanın veri toplama sürecine ve kullanılan istatistiksel yönteme ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Yapılan bu araştırmada derleme çalışmalarda sıklıkla kullanılan meta-sentez yönteminden yararlanılmıştır. Bu araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmalarda öncelikli olarak yürütülen çalışma konusu ile ilgili olarak geçmiş dönemlerde yayınlanan özgün araştırmalara ulaşılmakta, ikinci aşamada yürütülen çalışmalarda ulaşılan sonuçlar belirli yöntemler kullanılarak yorumlanmaktadır. Bu yöntemin son yıllarda turizm alanında yapılan akademik çalışmalarda da sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Serçek & Özaltaş-Serçek, 2017; Ercan, 2022).

Verilerin Toplanması

Yürütülen bu çalışmanın veri toplama sürecinde belgesel kaynak taraması modeli kullanılmıştır. Bu modelin kullanıldığı çalışmalarda genellikle araştırma konusu ile ilgili olarak geçmişte yapılan araştırmalara ulaşılması hedeflenmekte, veri toplama sürecinde yaygın olarak internet araçları kullanılmaktadır (Bayburtlu, 2017). Yapılan bu araştırmada da geçmiş dönemde yapılan araştırmalara ulaşmak için internet araçlarından yararlanılmış olup, bu konuda yapılan çalışmalara YÖK Ulusal Tez Merkezi ile Google Akademik veri tabanından erişilmiştir. Araştırma kapsamında konu ile ilgili olarak geçmiş dönemlerde yayınlanmış olan toplam 29 akademik çalışma incelenmiştir.

İstatistiksel Yöntem

Yapılan bu çalışmanın veri analiz sürecinde içerik analizi yöntemi kullanılmış olup, çalışmaları gerçekleştiren araştırmacılar, çalışmaların yapıldığı yıllar ve çalışmalarda elde edilen bulgular tablo halinde açıklanmıştır.

BULGULAR

Yürütülen bu araştırma kapsamında incelenen akademik çalışmaların yazarlarına, araştırmaların yapıldığı yıllara ve çalışmalarda elde edilen bulgulara ilişkin bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırma Kapsamında İncelenen Çalışmalara İlişkin Bulgular

Yazar ve Tarih	Bulgular
Özsarıoğlu, 2023	Ülkemizde 2019 yılından 2020 yılına geldiğimizde turizm sektöründe üç katın üzerinde bir azalma yaşandığı, 2021 yılının 2020 yılına oranla iki kat daha fazla turist misafir edildiği rapor edilmiştir.
Skare ve arkadaşları, 2021	COVID-19, pandemik salgınların seyahat ve turizm endüstrisi üzerinde önceki çalışmaların gösterdiğinden çok daha büyük yıkıcı etkiye sahip olduğunu rapor edilmiştir.

Çetin & Göktepe, 2020	Covid-19 ile dünyada bütün turizm organizasyonlarının olumsuz yönde etkilendiği, özellikle ekonomik açıdan büyük bir yıkımla sonuçlandığı sonucuna varılmıştır.
Akçacı & Çınaroğlu, 2020	Covid-19 pandemi sürecinde toplumsal ve ekonomik açıdan herkese zarar verdiği, dünya ekonomisini de sekteye uğrattığı, konaklama işletmelerinin söz konusu dönemde uğradıkları zararın çok büyük düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır.
Bahar & Çelik-Bal, 2020	Covid-19 döneminde talep şoklarının turizm sektöründe gelir ve istihdam kaybına neden olduğu rapor edilmiştir.
Arıcı, 2023	Covid-19 döneminde akademisyenlerin yaptığı öngörüler değerlendirildiğinde, destinasyon uygulamalarının zarar gördüğü, aynı zamanda istihdam açısından da büyük kayıpların yaşandığı sonucuna varılmıştır.
Kaygın & Topçuoğlu, 2020	Restoran ve otellerde işten çıkarılmaların yaygınlık düzeyinin yüksek olduğu, işletmelerin ciddi düzeyde gelir kaybı yaşadığı, bir yıl evvelki ekonomik şartlara dönmek için devletin finansal desteğine gereksinim duyulduğu, bireylerin turizm faaliyetlerine ilişkin olumsuz bir tavır gösterdiği, seyahat etmekten çekindikleri, eskisi gibi hizmet kalitesi, misafirperverlik ve samimiyet bulamayacaklarını hissettikleri sonucuna varılmıştır.
Acar, 2020	Çalışmanın sonunda covid-19 pandemisinde turizm sektöründen doğrudan olumsuz yönde etkilendiği sonucuna varılmıştır.
Abu Bakar & Rosbi, 2020	Çalışmanın sonunda müşteri tarafından talep edilen fiyatın düşürülmesine neden olduğu, dolayısıyla arz-talep teorisinin piyasa dengesine göre turizm sektörünün fiyatı talepteki azalmaya paralel olarak düşmeye devam etmektedir, turizm endüstrisindeki talebin azalmasının önlenmesi ve durdurulması konusunda hükümetin yeri oldukça önemli olduğu rapor edilmiştir.
Oran, 2020	Ulusal turizmin kısa sürede toparlanma eğilimine girmesi beklense de uluslararası turizm sektörünün diğer sektörlere göre çok daha fazla olumsuz etkilerle karşı karşıya kaldığı ve uluslararası turizm faaliyetlerinde toparlanma sürecinin güvensizlik nedeniyle daha uzun sürdüğü, turizm sektörünü benzeri görülmemiş bir darbeyle etkisi altına alan covid-19 salgınının 2020 yılının ilk çeyreğinde geçen yılın aynı dönemine göre faaliyetleri aşırı derecede azalttığı ve sektördeki işsizlik sorunlarını artırdığı, işgücünün olumsuz

	etkilerini en aza indirmek amacıyla sektörün korunması amacıyla turizm gelirleri ve buna bağlı olarak küresel gelirleri azalan işletmelerin ekonomik olarak desteklenmesi gerekliliği sonucuna varılmıştır.
Özçoban, 2020	Çalışma sonucunda kitle turizminin bireysel gezilere doğru evrileceği, Türkiye'nin kırsal destinasyonlarda zengin bir potansiyele sahip olmasına rağmen konaklama ve pazarlama açısından eksikliklerin olduğu, sağlık güvenliğinin üst düzeyde tutulduğu hizmet standartlarının korunduğu sonucuna varılmıştır.
Aylan, 2020	Çalışmanın sonunda covid-19 pandemi döneminden turizm işletme ve faaliyetlerinin olumsuz olarak etkilendiği, devlet getirdiği yenilik ve düzenlemelerle toplanmasının mümkün olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.
Gün & Tutcu, 2021	Türkiye'de turizm alanında covid-19 döneminden ciddi şekilde etkilendiği, yurtdışından gelen turist sayısı ile turizmden kazanılan gelirin 2020 yılında 2019 yılına göre daha düşük düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır.
Özkan & Karadeniz, 2023	Covid-19 sürecinde turizm işletmelerin pek çok önlem aldığı ancak yine de yetersiz kaldığı, büyük işletmelerden ziyade küçük işletmeleri müşterilerin daha çok tercih ettiği, işletmelerin gelir giderlerinin dengesiz olduğu, personel sayılarında azalmaya gidildiği, faaliyetlerini istedikleri gibi gerçekleştiremedikleri ve uzun süre kapalı kaldıkları sonucuna varılmıştır.
Demirpaz, 2022	Turizm konaklama işletmelerine gelen turistlerin yaş gruplarında bütün süreç boyunca farklılık görülmediği, ancak misafirlerin milliyet ve geldikleri ülkenin pandemiye ilişkin getirdiği kısıtlamalardan dolayı sorun yaşadıkları, turistlerin her konaklama işletmesinden beklentilerinin farklılık gösterdiği, söz konusu farklılıkların covid-19 pandemisi ile direkt olarak alakalı olduğu sonucuna varılmıştır.
Polat, 2023	Çalışmanın sonunda covid-19 pandemi krizinden otel işletmeleri bakımından çalışmanın yapıldığı bursa ili bölgesinin olumsuz yönde etkilendiği, aynı zamanda bu dönemde turist sayısının yok denecek kadar az sayıda olduğu ve işletmelerin doğrudan etkilendiği, çalışmaların ise psikolojik ve ekonomik açıdan olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Mete, 2023	Araştırmanın sonunda turizm alanında faaliyet gösteren işletmelerin covid-19 krizinden negatif yönde etkilendiği, seyahat acentelarının olumsuz durumlarla karşılaşmaya ilişkin bir planı olmasının bu

	durumu daha az zararla atlatmak adına önemli olduğu, aynı zamana covid-19 döneminde turizm konaklama ve seyahat acente işletmelerinin nitelikli elaman kaybına uğradıkları, bazılarının işletmeleri için geliştirme çalışmaları gerçekleştiremediği sonucuna varılmıştır.
Sakcalı, 2023	Çalışmanın sonunda covid-19 ülkemizi olumsuz yönde etkilediği, film turizmi de bu yönde olumsuz etkilenen işletmeler arasında olduğu sonucuna varılmıştır.
Gürbüz, 2023	Araştırmanın sonunda konaklama işletmelerinin müşteri kazanma konusunda sorun yaşadıkları, bunun yanında konaklama işletmelerinin pandemide deneyim, beceri ve bilgileri ile müşteri kazanmaya çalıştığı, otel müdürlerinin covid-19 sürecinde müşteri kaybını en aza indirmek için fazla mesai yaptığı ve buna ilişkin uygulamalar geliştirdiği sonucuna varılmıştır.
Eroğlu, 2023	Araştırmanın sonunda pandemi döneminde otel işletmeleri yüksek düzeyde gelir ve Pazar kaybına maruz kalırken, covid-19 sonrasında alternatif Pazar alanı geliştirerek ekonomik düzeyi artırmaya çalıştıkları, otellerin yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilmesine önem verdikleri sonucuna varılmıştır.
Resso, 2023	Covid-19 döneminde meydana gelene olumsuz durumların fiyatlandırma değişikliği ve düşük ücretler çalışmaya ittiği, konaklama işletmelerinin aldığı tedbirler konusunda konaklama hususunda çok katı faaliyetler gerçekleştirdikleri, işletmelerin ödenek ve iş gücü konusunda devlet desteğine ihtiyaç duyduğu rapor edilmiştir.
Savuncu, 2023	Çalışmanın sonunda turist rehberlerinin olumsuz yönde etkilendiği, pandeminin hemen hepsini işsiz olarak geçirdikleri, aynı zamanda işi bırakmak zorunda kaldıkları ve başka iş arayışına girdikleri, turist rehberlerinin mesleki tükenmişliklerinin bu dönemde yüksek düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır.
Yandı, 2023	Çalışmanın sonunda Covid-19 pandemi döneminde otellerin aldığı önlemlere uyum sağlanması oldukça zor olduğu, müşterilerin pandemi ile gelen tutumlarını sürdürmesiyle güvenli turizm sertifikasının pozitif yönde etkilerinin olduğu rapor edilmiştir.
Tizgilli, 2023	Araştırmanın sonunda bireylerin tatil tercihlerinin genel olarak olumsuz yönde etkilendiği, bireylerin daha sakin ve daha az insanın olduğu yerleri seçtikleri, genellikle doğaya yönelik turizm girişiminde bulundukları, bireylerin konaklama işletmelerinde ise mevcut hijyen faktörlerinin ekstra arttırıldığı ve daha çok özen

	gösterildiği sonucuna varılmıştır.
Yontürk, 2023	Diyarbakır turizminin genel durumuna yönelik krizlere hazırlık seviyelerinin yeterli düzeyde olmadığı, eylem ve strateji planlarının bulunmadığı, tanıtım ve reklam çalışmalarında yetersiz kaldıkları, turizmden sorumlu olan bireylerin ciddi bir olumsuzluk yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.
Büyüksarı, 2023	Çalışmanın sonunda covid-19 döneminde turistlerin algıları üzerindeki etkilerinin bireylerin gelir düzeyi ve cinsiyetlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu, bireylerin yaş düzeyleri arttıkça algılarının da arttığı, evli müşterilerin turizme eğilimleri ve hijyene ilişkin algı düzeyleri bekâr olanlara kıyasla daha yüksek düzeyde olduğu, eğitim seviyeleri arttıkça pandeminin turizme eğilim, konaklama ve gıda ve hijyene ilişkin algılarının da arttığı rapor edilmiştir.
Tez, 2023	Çalışmanın sonunda covid-19 pandemisi sebebiyle konaklama işletmeleri faaliyetlerini geçici süreliği veya süresiz olarak durdurmak zorunda kaldığı, doluluk oranlarının azaldığı, personel ve gelir düzeylerinin zarara uğradığı, otel işletmeleri müdürleri özellikle kriz sürecinde küçülme politikası izlemediği, daha çok hizmet ve ürün küçültme politikası izledikleri, otel işletmelerinin pandemide küçülmeye gitmeme nedenlerinin o dönemde konaklama işletmelerinin kapatıldığı, bu dönemde işletmelerin tasarruf durumunun sert şekilde uygulandığı rapor edilmiştir.
Karahaliloğlu, 2023	Araştırmanın sonunda covid-19 döneminde turizm ile ekonomik büyüme arasında doğru bir orantı olduğu, bu süreçte turizm işletmelerinin olumsuz yönde etkilendiği, turizm gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olduğu ve bu süreçte ekonomik büyüme konusunda olumsuz bir etkinin görüldüğü sonucuna varılmıştır.
Utkan, 2023	Çalışmanın sonunda Kapadokya bölgesinde turizm kapsamında yabancı turistlere daha çok pozitif yönde yaklaşılmaya çalışıldığı, Çinli turistlere yönelik yaklaşımlarının ise negatif yönde olduğu ve ilginin azaldığı, Çinli turistlere bakış açısının pozitif yönde olmadığı, pandemide enfeksiyon riski arttıkça yerel halkın misafirperverlik düzeylerinin azaldığı rapor edilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Covid-19 süreci turizm sektörünü birçok açıdan olumsuz yönde etkilemiştir. Bu konuda Türkiye'de yürütülen çalışmalarda pandemi sürecinde turist sayılarında meydana gelen

değişimler incelendiği zaman pandeminin sektördeki olumsuz etkileri açıkça gözlenebilmektedir. Nitekim 2019 yılı ile kıyaslandığı zaman pandeminin etkin olduğu 2020 yılında turist sayısının bir önceki yıla göre üç kat azaldığı görülmektedir. Alınan önlemler ile birlikte 2021 yılında turist sayısında yeniden yükselme meydana gelmiş ve 2020 yılına kıyasla 2021 yılında ülkemize gelen turist sayısı iki kat artmıştır (Özsarıoğlu, 2023). Bu durum, gerekli önlemler alındığı zaman pandemi süreçlerinde de turizm sektörünün faaliyetlerini sağlıklı bir biçimde yürütebileceğini göstermektedir.

Covid-19 sürecinde turizm sektöründen yer alan birçok kişi ve işletmenin önemli ekonomik zararlar gördüğü belirtilmektedir. Bu konuda en fazla ekonomik zarara uğrayan işletmelerin başında konaklama işletmelerinin geldiği göze çarpmaktadır. Yapılan çalışma sonuçları da pandemi sürecinde konaklama işletmelerinin müşteri kaybı nedeniyle ekonomik zarara uğradıkları görüşünü desteklemektedir (Akçacı & Çınaroğlu, 2020). Pandemi sürecinde başta konaklama işletmelerinde çalışan personel olmak üzere turizm sektörünün içinde yer alan birçok insan işsiz kalmıştır. Bazı kişiler turizm sektörünün yeniden canlanmasını beklerken, bazı insanlar ise yeni mesleklere yönelmek zorunda kalmıştır. Bu noktada pandemi sürecinin turizmde istihdam oranını da olumsuz etkilediği görülmüştür (Bahar & Çelik-Bal, 2020; Arıcı, 2023). Bunun yanında turizm sektöründe çalışanların büyük bir bölümü sağlıkla ilişkili riskler nedeniyle işini bırakmak zorunda kalmıştır. Benzer şekilde turistlerin de sağlık riski nedeniyle destinasyona yönelme oranları ciddi anlamda düşmüştür. Söz konusu unsurlar hem kalifiyeli çalışan bulma sorununun ortaya çıkmasına hem de işletmelerin turizmden elde ettiği gelirlerin azalmasına neden olmuştur.

Covid-19 süreci turizm sektörünü olumsuz yönde etkilerken bazı konularda ise turizm sektöründe yeni gelişmelere zemin hazırlamıştır. Örneğin; işletmeler daha fazla müşteri çekebilmek için sağlıkla ilişkili hizmet kalitelerini arttırma yoluna gitmişlerdir. Bazı işletmeler ise turist beklentilerini karşılayacak yeterliğe ve çalışacak personel yetersizliğine bağlı olarak belirli süre kapalı kalmayı tercih etmiştir (Özçoban, 2020; Özkan ve Karadeniz, 2023). Yapılan çalışmalarda turizm alanında faaliyet gösteren işletme yöneticileri üzerinde de araştırmalar yapıldığı görülmüştür. Bu konuda özellikle konaklama işletmelerinde yönetici konumunda bulunan kişiler üzerinde yapılan çalışmalarda da pandemi sürecinin turizm sektörünü olumsuz yönde etkilediği rapor edilmiştir. Bu nedenle turizm sektöründe yer alan işletmelerin pandemi sürecinde devlet desteğine gereksinim duydukları belirtilmiştir (Gürbüz, 2023; Resso, 2023).

Sonuç olarak, dünya genelinde birçok sektörü olumsuz yönde etkileyen Covid-19 süreci hem ülkemizde hem de turizm geliri yüksek olan birçok ülkede turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle turizm gelirlerinin azalmasına bağlı olarak ülkeler önemli bir ekonomik kayıp yaşamıştır. Bölgesel ve yerel düzeyde ele alındığı zaman turizm sektöründeki daralma bu alanda faaliyet gösteren işletmelerin kapanmasına, istihdam oranının azalmasına, aracı işletmelerin ekonomik kayıp yaşamasına ve turizm sektöründe aktif olarak çalışan personelin sağlıkları ile ilişkili kaygı yaşamalarına neden olmuştur. Bu kapsamda pandemi süreçlerinde ülkelerin turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeler ile turizm sektöründe çalışan personeli ekonomik açıdan desteklemeye yönelik politikalar geliştirmesinin hem işletmeler hem de çalışanlar açısından önemli faydaları olacağı söylenebilir.

KAYNAKLAR

Abu Bakar, N., & Rosbi, S. (2020). Effect of Coronavirus disease (COVID-19) to tourism industry. *International Journal of Advanced Engineering Research and Science*, *7*(4), 189-193.

Acar, Y. (2020). Yeni koronavirüs (Covid-19) salgını ve turizm faaliyetlerine etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 7-21.

Akadiri, S. S., Lasisi, T. T., Uzuner, G., & Akadiri, A. C. (2018). Examining the causal impacts of tourism, globalization, economic growth and carbon emissions in tourism island territories: bootstrap panel Granger causality analysis. *Current Issues in Tourism*, *23*(4), 470-484.

Akçacı, T., & Çınaroğlu, M. S. (2020). Yeni koronavirüs (covıd-19) salgınının lojistik ve ticarete etkisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *19*, 447-456.

Antara, M., & Prameswari, Y. A. (2018). Push and pull factors of tourists visit the tourism destination of Bali, Indonesia. *Journal of Tourism and Hospitality Management*, *6*(1), 112-120.

Arıcı, S. (2023). Turizm araştırmacıları gözünden covid-19'un turizme etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 55, 285-302.

Aslan, E. (2022). *Covid-19'un Türkiye'deki Turizm Sektörüne Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

Aydın, B. ve Doğan, M. (2020). Yeni koronavirüs (COVID-19) pandemisinin turistik tüketici davranışları ve Türkiye turizmi üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi, *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6 (1), 93-115.

Aylan, S. (2020). Covid-19 pandemisinin turizm sektörüne etkisi: turizm yazılı basınında çıkan haberlere yönelik nitel bir araştırma. *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, *3*(2), 164-177.

Bahar, O., & İlal, N. Ç. (2020). Coronavirüsün (Covid-19) turizm sektörü üzerindeki ekonomik etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, *6*(1), 125-139.

Bayburtlu, A. S. (2017). Kültür, etnomüzikoloji ve müzikoloji ilişkisi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *3*(1), 77-87.

Büyüksarı, B.B. (2023). *Covid-19 Pandemisinin Turistik Tüketim Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Clemente-Suárez, V. J., Navarro-Jiménez, E., Moreno-Luna, L., Saavedra-Serrano, M. C., Jimenez, M., Simón, J. A., & Tornero-Aguilera, J. F. (2021). The impact of the COVID-19 pandemic on social, health, and economy. *Sustainability*, *13*(11), 1-25.

Çetin, G., & Göktepe, S. (2020). *COVID-19 Pandemisinin Turizm Endüstrisi Üzerindeki Etkileri. COVID*-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Çımat, A., & Bahar, O. (2003). Turizm sektörünün Türkiye ekonomisi içindeki yeri ve önemi üzerine bir değerlendirme. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi,* 6, 1-18.

Deb, K.S., & Nafi, S. M. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on tourism: Recovery proposal for future tourism. *GeoJournal of Tourism and Geosites, 19(33*), 1486—1492.

Demirpaz, İ.C. (2022). *Covid-19 Pandemisinin Konaklama İşletmelerinde Meydana Getirdiği Değişikliklerin Misafirler Açısından Etkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Ercan, F. (2022). Teknolojinin turist rehberliği üzerine etkilerini konu alan ulusal makalelerin meta-sentez tekniği ile incelenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, *9*(1), 137-155.

Eroğlu, Y. (2023). *Covid-19 Salgınının Konaklama İşletmelerinin Pazarlama Stratejilerine Etkisi; Kuşadası Örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Giddy, J. K. (2018). Adventure tourism motivations: A push and pull factor approach. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, (42), 47-58.

Gün, S., & Tutcu, A. (2021). Covid-19 sürecinde turizm sektörü ve Türkiye açısından bir değerlendirme. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, *4*(6), 530-543.

Gürbüz, Y. (2023). *Covid-19 Döneminde Turizm İşletmelerinin Müşteri Temin Sorunlarına Yönelik Bir Araştırma: Ankara Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.

Harbalıoğlu, M., Özel, G., & Erkan, B. (2013). Kilis ilinin kırsal turizm potansiyeli ve sosyo-ekonomik kalkınma açısından değerlendirilmesi. *International Journal of Social and Economic Sciences*, *3*(2), 55-61.

Karahaliloğlu, E. (2023). *Türkiye'de Turizm Endüstrisinin Ekonomik Büyüme Açısından Önemi: Covid 19 Pandemisi ve Sonrası Dönem Üzerine Bir Araştırma.* Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Kaygın, E., & Topçuoğlu, E. (2020). The effects of covid19 pandemic upon tourism: A sample from the city of Kars. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *7*(3), 782-805.

Kim, S. S., Lee, C. K., & Klenosky, D. B. (2003). The influence of push and pull factors at Korean national parks. *Tourism Management*, *24*(2), 169-180.

Mete, Y. M. (2023). *Covıd-19 Pandemi Sürecinde Kriz Yönetimi: A Grubu Seyahat Acentelerine Yönelik Bir Araştırma*. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.

Oran, İ. B. (2020). Covid-19'un uluslararası turizm üzerinde diğer krizlerden farklı etkileri. *Electronic Turkish Studies*, *15*(4), 808-826.

Özçoban, E. (2020). Koronavirüs' ün (Covid-19) turizm sektörü üzerindeki etkileri ve türkiye'nin kırsal turizm potansiyeli üzerine bir analiz. *Electronic Turkish Studies*, *15*(4), 854-866.

Özkan, Ç., & Karadeniz, Y. (2023). Konaklama işletmelerinin covid-19 salgını sürecinden etkilenme düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre belirlenmesi: Kuzey Ege Bölgesi Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, *7*(2), 200-210.

Pesonen, J., Komppula, R., Kronenberg, C., & Peters, M. (2011). Understanding the relationship between push and pull motivations in rural tourism. *Tourism Review*, *66*(3), 32-49.

Polat, A.S. (2023). *Otel İşletmelerinde Covid-19 Salgınının Etkilerinin Değerlendirilmesi: Bursa'daki 4 ve 5 Yıldızlı Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma.* Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Düzce.

Resso, Y. (2023). *Covid-19pandemisinin Mardin Artuklu İlçe Merkezinde Faaliyet Gösteren Konaklama Tesislerine Olan Etkilerinin Yöneticilerin Perspektifinden*

Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mardin.
Sakcalı, D.M. (2023). *Covid 19 Pandemisinin Film Turizmine Etkisi: Mardin Örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
Savuncu, M. (2023). *Covid-19 Pandemisinin Turist Rehberleri Üzerinde Sektörde Kalma Ve Ayrılma Niyeti Yönündeki Etkileri.* Yüksek Lisans Tezi, Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mardin.
Serçek, S., & Özaltaş-Serçek, G. (2017). Turizm sektöründe duygusal emek: bir meta-sentez çalışması. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *7*(14), 417-436.
Sigala, M. (2020). Tourism and COVID-19: Impacts and implications for advancing and resetting industry and research. *Journal of Business Research*, *117*, 312-321.
Škare, M., Soriano, D. R., & Porada-Rochoń, M. (2021). Impact of COVID-19 on the travel and tourism industry. *Technological Forecasting and Social Change*, *163*, 120469.
Subadra, I. N. (2019). Investigating push and pull factors of tourists visiting Bali as a world tourism destination. *International Journal of Multidisciplinary Educational Research*, *8*(8), 253-269.
Tez, D. (2023). *Covid-19 Pandemi Sürecinde Küçülme Uygulamaları: Bursa Otel İşletmeleri Örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.
Tiwari, P., Séraphin, H., & Chowdhary, N. R. (2021). Impacts of COVID-19 on tourism education: Analysis and perspectives. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, *21*(4), 313-338.
Tizgilli, S. (2023). *Turistlerin Covid-19 Salgını Sürecinde Tatil Tercihleri Ve Güvenlik Algılarının Değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Düzce.
Tyrrell, T. J., & Johnston, R. J. (2006). The economic impacts of tourism: a special issue. *Journal of Travel Research*, *45*(1), 3-7.
Utkan, Z. (2023). *Covid-19 (Koronavirüs) Salgınından Sonra Destinasyonda Yaşayan Yerel Halkın Çinli Turistler Hakkındaki Algılarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Kapadokya Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
Yandı, A.E. (2023). *Covid-19 Pandemisi'nin Turizm Sektöründe Tüketici Davranışlarına Etkisi: Kapadokya Bölgesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
Yontürk, İ. (2023). *Covid-19 Salgınında Turizm Paydaşlarının Kriz Yönetim Stratejisi ve Acil Eylem Planı Geliştirilmesine Yönelik Algıları: Diyarbakır Örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mardin.

EXTENDED ABSTRACT

The impact of the Covid-19 process on the tourism sector has negatively affected the lives, professional activities and economic structures of stakeholders and professionals working in this field. Studies in the literature have reported that the pandemic process negatively affected the tourism sector both in Turkey and in many countries developed in the field of tourism

(Aydın and Doğan, 2020: 93; Deb and Nafi, 2020: 1486). Although it is seen that the economic effects of the pandemic process in different sectors are frequently discussed in the studies in the literature, it has been observed that the studies on the negative effects of the pandemic process on the tourism sector are limited in the national literature. In this study which was carried out in this context, it was aimed to examine the effects of the Covid-19 process on the tourism sector. In this research, the meta-synthesis method, which is frequently used in compilation studies, was used. In studies where this research method is used, original research published in the past regarding the subject of the study is primarily accessed, and in the second stage, the results obtained in the studies are interpreted by using certain methods. It is seen that this method has been frequently used in academic studies conducted in the field of tourism in recent years (Serçek & Özaltaş-Serçek, 2017; Ercan, 2022). In the data collection process of this study conducted, the documentary source scanning model was used. In studies using this model, it is generally aimed to access past research on the research topic, and internet tools are commonly used in the data collection process (Bayburtlu, 2017). In this research, internet tools were used to access research conducted in the past, and studies on this subject were accessed from CoHE National Thesis Center and Google Scholar database. Within the scope of the research, a total of 29 academic studies published in the past on the subject were examined. Content analysis method was used in the data analysis process of this study, and the researchers who carried out the studies, the years in which the studies were conducted and the findings obtained in the studies were explained in a table.

The Covid-19 process has negatively affected the tourism sector in many aspects. When the changes in tourist numbers during the pandemic period are examined in the studies conducted in Turkey on this subject, the negative effects of the pandemic on the sector can be clearly observed. As a matter of fact, when compared to 2019, it is seen that the number of tourists decreased threefold in 2020, when the pandemic was effective, compared to the previous year. With the measures taken, the number of tourists increased again in 2021, and the number of tourists coming to our country in 2021 doubled compared to 2020 (Özsarıoğlu, 2023). This situation shows that the tourism sector can carry out its activities in a healthy manner during the pandemic processes when the necessary precautions are taken.

It is stated that many people and businesses in the tourism sector have suffered significant economic losses during the Covid-19 process. It is noteworthy that accommodation businesses are among the businesses that suffer the most economic damage in this regard. The results of the study also support the view that accommodation businesses suffered economic losses due to customer loss during the pandemic process (Akçacı & Çınaroğlu, 2020). During the pandemic, many people in the tourism industry, especially the staff working in accommodation establishments, became unemployed. While some people were waiting for the tourism industry to revive, some people had to turn to new professions. At this point, it has been seen that the pandemic process also negatively affects the employment rate in tourism (Bahar & Çelik-Bal, 2020; Arıcı, 2023). In addition, a large portion of those working in the tourism sector had to quit their jobs due to health-related risks. Similarly, the rate of tourists turning to destinations due to health risks has decreased significantly. These factors have caused both the emergence of the problem of finding qualified employees and the decrease in the income of businesses from tourism.

While the Covid-19 process has negatively affected the tourism sector, it has also paved the way for new developments in the tourism sector in some issues. For example; Businesses have tried to increase their health-related service quality in order to attract more customers. Some businesses have chosen to remain closed for a certain period of time, depending on the competence to meet tourist expectations and the lack of staff (Özçoban, 2020; Özkan & Karadeniz, 2023). In studies, it was seen that researches have also been conducted on business managers operating in the field of tourism. In this regard, it has been reported that the pandemic process has negatively affected the tourism sector, especially in studies conducted on people in managerial positions in accommodation establishments. For this reason, it has been stated that businesses in the tourism sector need government support during the pandemic process (Gürbüz, 2023; Resso, 2023).

As a result, the Covid-19 process, which has negatively affected many sectors around the world, has negatively affected the tourism sector both in our country and in many countries with high tourism income. When considered at regional and local levels, the contraction in the tourism sector has caused businesses operating in this field to close, employment rates to decrease, intermediary businesses to experience economic losses, and personnel actively working in the tourism sector to experience concerns about their health. In this context, it can be said that countries developing policies to economically support businesses operating in the tourism sector and personnel working in the tourism sector during pandemic processes will have significant benefits for both businesses and employees.